

МІЛНЧУК С.В.

здобувач кафедри конституційного
та адміністративного права
(Запорізький національний університет)

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.58>

СВІТОВІ СТАНДАРТИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ

Метою наукової роботи визначено вивчення світових стандартів нормативного регулювання права на свободу думки. Встановлено, що свобода вираження поглядів також розглядається як подвійне право. По суті, по-перше, це право надсилати, поширювати або висловлювати думки та ідеї будь-якого виду (політичні, мистецькі, комерційні) і, по-друге, право на пошук та отримання інформації у будь-якій формі (усно, письмово, у формі мистецтва або за допомогою будь-яких інших засобів масової інформації, в тому числі нових технологій). Підкреслено, що будучи встановленим як таке, це право є невід'ємною частиною права на спілкування. Встановлено, що статус свободи вираження поглядів впливає з міжнародно-правових актів, до яких віднесено такі, як : Загальна декларація прав людини від 1948 р., яка вважається основним міжнародним юридичним документом про стандарти прав людини і поширюється на всіх членів ООН, що став початковою міжнародно-правовою реакцією на те, що світ пережив після двох світових воєн. Визначено, що відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини, якою закріплено, що кожна людина має право на свободу переконань і вираження поглядів, що включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань, а також шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї через будь-які засоби масової інформації незалежно від кордонів. Встановлено, що відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права є багатостороннім договором, прийнятим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року, який зобов'язує поважати права особи, включаючи право на життя, свободу віросповідання, свободу вираження поглядів, свобода зборів та асоціацій, виборчі права тощо. Встановлено, що міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року гарантує свободу вираження поглядів. Зроблено висновок, що відповідно до світових стандартів захист свободи слова у судовому порядку має відповідати таким засадам: захисту підлягає як форма, так і зміст інформації, що поширюється у сфері медіа; критика здійснення діяльності посадовими особами є обґрунтованою з точки зору суспільного значення такої інформації; застосування оціночних суджень, на відміну від фактів, не вимагає доведення та не є підставою для застосування заходів юридичної відповідальності до журналістів; поширення журналістом висновків, що висловлені іншою особою, не є підставою для застосування до нього заходів юридичної відповідальності; правомірність обмежень права на свободу вираження поглядів встановлюється відповідністю критеріям «встановленості законом», «переслідування легітимної мети», «необхідності у демократичному суспільстві».

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, публічно-управлінські правовідносини, поняття, свобода думки, принципи, пропорційність, структура.

Milinchuk S. V. World standards of regulatory regulation of the right to freedom of opinion

The purpose of the scientific work is to study world standards of regulatory regulation of the right to freedom of thought. It is established that freedom of expression is also considered a dual right. In essence, firstly, it is the right to send, disseminate or express thoughts and ideas of any kind (political, artistic, commercial) and, secondly, the right to search for and receive information in any form (oral, written, in the form of art or through any other media, including new technologies). It is emphasized that, being established as such, this right is an integral part of the right to communication. It has been established that the status of freedom of expression stems from international legal acts, which include: The Universal Declaration of Human Rights of 1948, which is considered the main international legal document on human rights standards and applies to all members of the UN, which became the initial international legal response to what the world experienced after two world wars. It has been determined that in accordance with Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights, which stipulates that everyone has the right to freedom of opinion and expression, which includes the freedom to hold opinions without interference, as well as to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers. It is established that according to the International Covenant on Civil and Political Rights is a multilateral treaty adopted by the General Assembly of the United Nations on December 16, 1966, which obliges to respect the rights of the individual, including the right to life, freedom of religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, electoral rights, etc. It is established that the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966 guarantees freedom of expression. It is concluded that in accordance with world standards, the protection of freedom of speech in court must comply with the following principles: both the form and content of information disseminated in the media are subject to protection; criticism of the activities of officials is justified in terms of the social significance of such information; the application of value judgments, unlike facts, does not require proof and is not a basis for applying measures of legal liability to journalists; dissemination by a journalist of conclusions expressed by another person is not a basis for applying legal liability measures to him; the legality of restrictions on the right to freedom of expression is established by compliance with the criteria of “established by law”, “pursuit of a legitimate aim”, “necessity in a democratic society”.

Key words: *administrative-legal mechanism, public-administrative legal relations, concept, freedom of thought, principles, proportionality, structure.*

Постановка проблеми. Свобода думки є фундаментальним правом людини, яке відіграє важливу роль у здійсненні та захисті інших прав. Можливість висловлювати свою думку та обмінюватися інформацією є ціннісним показником для демократичної спроможності та інституційної прихильності до демократії в суспільстві. Поняття громадянства і плюралізму не може бути досягнутий без можливості вільного вираження думки і об'єктивної конкуренції протилежних політичних ідей. Толерантність до думки є основою співіснування в сучасних полікультурних суспільствах.

Однак у певних ситуаціях свободою думки можна зловживати, і це призводить до абсолютно протилежних явищ. Крім того право на свободу вираження поглядів також може тягнути за собою ситуації, коли певні особи та групи можуть висловлювати ідеї про перевагу певної раси, релігії або нації, з наміром принизити всіх тих, хто не належить до «своїх» групи, а також може призводити до підбурювання до вигнання, ізоляції та навіть геноциду. У таких випадках свобода вираження поглядів тлумачиться занадто широко.

Забезпечення прав і свобод людини згідно із ст. 3 Конституції України є пріоритетним обов'язком, що покладається на державу, що вимагає від неї створення дієвого та ефективного механізму реалізації прав та свобод людини та громадянина.

Стан наукової розробки проблеми. Науково-теоретичним підґрунтям дослідження адміністративно-правового механізму забезпечення права на свободу думки у галузі теорії права, адміністративного права та процесу, зокрема роботи О.Ф. Андрійко, В.М. Бевзенка, Ю.П. Битяка, С.С. Вітвіцького, О.Ю. Дубинського, Т.О. Карабін, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, С.В. Курінного, Н.В. Мішиної, В.В. Тильчика, Б.В. Чернявської, А.А. Шарої та інших правників.

Метою наукової роботи є вивчення світових стандартів нормативного регулювання права на свободу думки.

Виклад основного матеріалу. Варто вказати, що це право на свободу думки має довгу філософічно-етичну та право-політичну історію становлення. Історія цієї свободи відповідає історії демократії в Європі та Північній Америці та боротьби за свободу преси, тобто свободу засобів масової інформації.

Це право кваліфікується як рамкове право. Свобода думки є абсолютним громадянським правом, тобто його неможливо обмежити, тоді як свобода вираження поглядів відноситься до політичних прав, відповідно з можливістю його обмеження. Як політичне право, воно може бути підпорядковане певним обмеженням або обмеженням, які мають бути уважно витлумачені та узгоджені з певними законодавчо поставленими об'єктивними цілями.

Правова теорія також трактує це право як сукупність декількох прав (таких як право на свободу совісті, релігії чи переконань, право на публічне оприлюднення думки, право на участь у культурному житті, право на приватність тощо).

Свобода вираження поглядів також розглядається як подвійне право. По суті, по-перше, це право надсилати, поширювати або висловлювати думки та ідеї будь-якого виду (політичні, мистецькі, комерційні) і, по-друге, право на пошук та отримання інформації у будь-якій формі (усно, письмово, у формі мистецтва або за допомогою будь-яких інших засобів масової інформації, в тому числі нових технологій).

Будучи встановленим як таке, це право є невід'ємною частиною права на спілкування. Що стосується термінології та юридичного значення свободи вираження поглядів, то статус свободи вираження поглядів впливає з міжнародно-правових актів. Зокрема після Другої світової війни правові підстави для свободи вираження поглядів були встановлені основними актами ООН, такими як Загальна декларація прав людини від 1948 р., яка вважається основним міжнародним юридичним документом про стандарти прав людини і поширюється на всіх членів ООН.

Цей акт став початковою міжнародно-правовою реакцією на те, що світ пережив після двох світових воєн. Так, міжнародні стандарти свободи вираження поглядів закріплено у ст. 19 Загальної декларації прав людини, якою закріплено, що кожна людина має право на свободу переконань і вираження поглядів; Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань, а також шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї через будь-які засоби масової інформації і незалежно від кордонів [1].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права є багатостороннім договором, прийнятим Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року, який зобов'язує поважати права особи, включаючи право на життя, свободу віросповідання, свободу вираження поглядів, свободу зборів та асоціацій, виборчі права тощо. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року гарантує свободу вираження поглядів.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ICCPR) у ст. 19 гарантує, що: 1. Кожен має право дотримуватися своєї думки без втручання. 2. Кожна людина має право на свободу вираження поглядів; Це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якого роду, незалежно від кордонів, усно, письмово або друковано,

¹ Загальна декларація прав людини

у формі мистецтва або за допомогою будь-яких інших засобів за своїм вибором. 3. Здійснення прав, передбачених пунктом 3 цієї статті, тягне за собою особливі обов'язки та відповідальність [2].

Тому на нього можуть поширюватися певні обмеження, але вони повинні бути лише такими, які передбачені законом і є необхідними: а) з поваги до прав або репутації інших осіб; б) для захисту національної безпеки або громадського порядку, здоров'я чи моралі населення [3].

Стаття 9 Африканська хартія прав людини і народів закріплює, що кожна фізична особа має право на отримання інформації та кожна особа має право висловлювати і поширювати свою думку в межах закону [4].

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод статтею 10 гарантує: 1. Кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, а також отримувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування радіомовних, телевізійних або кінопідприємств. 2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або покаранням, які передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я або моралі; для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості судової влади Американська конвенція з прав людини [5; 6; 7].

Європейський суд з прав людини через свою прецедентну практику також визначив обсяг захисту свободи вираження поглядів у Конвенції, вказавши, що «стаття 10 захищає не тільки право, яке стосується мови, але цей захист також відноситься до малюнки, ідеї та дії, які призначені для представлення інформації або ідей. Ця стаття захищає не тільки зміст ідей, а й їх форму (документи, малюнки, фільми або електронна інформація також є захищеними цією статтею». Держави мають позитивне зобов'язання забезпечувати використання свободи вираження поглядів, а не просто не перешкоджати здійсненню цього права. Що стосується позитивних обов'язків держави забезпечити сприятливе середовище для здійснення свободи, то варто навести справу «Озгюр Гюндем проти Туреччини», в якій Суд дійшов висновку, що Уряд не виконав свого позитивного зобов'язання щодо створення сприятливого середовища для здійснення цієї свободи. Держави мають позитивний обов'язок забезпечувати свободу вираження поглядів, тобто по горизонталі застосування статті 10 щодо фізичних осіб. Фізичні особи повинні використовувати своє право на спілкування, тоді як доступ до інформації має бути забезпечений їм. При визначенні наявності позитивного зобов'язання існування держави, необхідно враховувати справедливий рівновагу, яку необхідно досягти між загальним інтересом суспільства та інтересами особистості.

Варто навести рішення ЄСПЛ у справі «Еон проти Франції» (Eon v. France) у світлі свободи вираження поглядів. Заявник, пан Ерве Еон, був французьким громадянином, який у 2008 році під час візиту до президента Франції Ніколя Саркозі, махнув маленьким плакатом з написом «заблукай, ти сумний укол». Ця фраза практично була той самою, який

² Міжнародний пакт про громадянські та політичні права URL: <https://www.info.dfat.gov.au/Info/Treaties/treaties.nsf/AllDocIDs/8B8C6AF11AFB4971CA256B6E0075FE1E>

³ International standards on Freedom of Expression URL: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/01/international_standards_on_freedom_of_expression_eng.pdf

⁴ Африканська хартія прав людини

⁵ Африканська хартія прав людини

⁶ Легеца Ю.О. Дитина як учасник інформаційних правовідносин. Retrospection and modern European approaches to jurisprudence: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. 432 p. С. 205-228

⁷ Легеца Ю.О. Права дитини в інформаційному цифровому просторі. Law.State. Technology. 2021. №3. С. 12-20

кілька місяців тому використовував сам президент Саркозі на Сільськогосподарській виставці у відповідь фермеру, який відмовився потиснути йому руку. Суд дійшов висновку, що «фраза, використана заявником не була націлена на особисту честь Президента». Суд дійшов висновку що «словесна атака» за своєю суттю мала політичний характер і той факт, що фраза, використана заявником, який привернув широку увагу в засобах масової інформації, значна частина яких була в сатиричному тоні, чітко вказує на те, що «словесна атака» в даному випадку може трактуватися як політична сатира. Політична сатира за своєю природою спрямована на провокування і глузування. Отже, на думку Суду, визнання Еона винним може мати негативні наслідки, оскільки «сатира може бути способом обговорення питань, що становлять суспільний інтерес».

Отже, право на свободу думки – це складне право, яке включає право шукати, отримувати та передати інформацію та ідеї всіх видів і через будь-який носій. Це означає, зокрема, що коли право особи на свободу думки незаконно обмежується, право інших на отримання інформації та ідей також порушується.

Висновки. Міжнародні та національні організації та громадянське суспільство борються з цим новим світом і намагаються встановити параметри розуміння співвідношення прав людини, зокрема права на свободу думки, та Інтернету. Але потенціал технологій для доступу, маніпулювання думками і розумовими процесами на сьогоднішній день є значний. Захист свободи слова у судовому порядку має відповідати таким засадам: захисту підлягає як форма, так і зміст інформації, що поширюється у сфері медіа; критика здійснення діяльності посадовими особами є обґрунтованою з точки зору суспільного значення такої інформації; застосування оціночних суджень, на відміну від фактів, не вимагає доведення та не є підставою для застосування заходів юридичної відповідальності до журналістів; поширення журналістом висновків, що висловлені іншою особою, не є підставою для застосування до нього заходів юридичної відповідальності; правомірність обмежень права на свободу вираження поглядів встановлюється відповідністю критеріям «встановленості законом», «переслідування легітимної мети», «необхідності у демократичному суспільстві».

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: <https://www.info.dfat.gov.au/Info/Treaties/treaties.nsf/AllDocIDs/8B8C6AF11AFB4971CA256B6E0075FE1E>
3. International standards on Freedom of Expression. URL: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/01/international_standards_on_freedom_of_expression_eng.pdf
4. Африканська хартія людини. URL: https://vue.gov.ua/Африканська_хартія_прав_людини_і_народів_1981
5. Лебеза Ю.О. Дитина як учасник інформаційних правовідносин. Retrospection and modern European approaches to jurisprudence: Collective monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2021. 432 p. С. 205-228
6. Лебеза Ю.О. Права дитини в інформаційному цифровому просторі. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 12-20
7. Барнич К. І. Поняття та структура конституційно-правового механізму реалізації права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. Вип. 2. С. 7–14

